

Chris Vos

Bewegend verleden. Inleiding in de analyse van films en televisieprogramma's

Amsterdam (Boom) 2004, 232 p., (ill.) + DVD,
€ 29,50, ISBN 90 5352 9918

Toen in 1991 *Het verleden in bewegend beeld. Een inleiding in de analyse van audiovisueel materiaal* werd gepubliceerd, betekende dat voor menig docent (media)geschiedenis een verrijking van de vakliteratuur. Eindelijk was er een bruikbare handleiding voorhanden waarin de (on)mogelijkheden van filmanalyse voor historici op een rij waren gezet. Het boek was in heldere taal geschreven en voorzien van vele voorbeeldanalyses van bekend film-en televisiemateriaal. Kortom, een degelijk handboek voor colleges met titels als Filmanalyse, Mediageschiedenis en Film als historische bron, die aan het begin van de jaren negentig in toenemende mate aan de Nederlandse universiteiten werden aangeboden. De vreugde was helaas van korte duur want al vrij snel was het boek alleen nog maar bij De Slegte verkrijgbaar, tot ook deze voorraden uitgeput raakten. Jarenlang waren docenten genoodzaakt hun studenten aan te zetten tot het maken van illegale kopieën van het boek of over te stappen op een andere handleiding.

Inmiddels is het hoger onderwijs in film- en televisiewetenschappen, popular culture, visuele cultuur en aanverwante terreinen enorm uitgebreid. Visuele cultuur, film, televisie en nieuwe media zijn 'vet cool' en de nieuwe opleidingen in deze sectoren trekken dan ook jaarlijks groeiende aantallen studenten. Daarmee is ook de markt voor vakliteratuur en studieboeken van deze disciplines fors toegenomen. Zo verscheen in 2004 bij uitgeverij Boom (die zich profileert als 'media' uitgever en bijvoorbeeld ook het *Tijdschrift voor Mediageschiedenis* uitbrengt) *Bewegend verleden. Inleiding in de analyse van films en televisieprogramma's* van mediahistoricus Chris Vos.

Vos is verbonden aan de Erasmus Universiteit en bovendien maker van historische documentaires over de Koude Oorlog in Nederland (1989) en over de twee kabinetten-Den Uyl (DE ILLUSIE AAN DE MACHT, 1998). In 1995 promoveerde hij op een indrukwekkend onderzoek naar de documentaire verbeelding van de Tweede Wereldoorlog in Nederland. Vos is ook auteur van bovengenoemd *Het verleden in bewegend beeld* uit 1991 en een eerste vluchtige vergelijking maakt al snel duidelijk dat *Bewegend verleden* er een geactualiseerde heruitgave van is, hoewel dat nergens expliciet uit blijkt, noch uit het colofon, noch uit de inleiding. Zelfs op de lijst van aanbevolen literatuur wordt *Het verleden in bewegend beeld* niet vermeld. Is dit een casestudie voor het ondoorgroen-delijke reilen en zeilen van de hedendaagse wereld der uitgeverijen?

Hoe het ook zij, mediahistorisch Nederland (en Vlaams België) kan weer beschikken over een degelijke en bruikbare inleiding in de historische film- en televisieanalyse. En ook al is *Bewegend verleden* geen geautoriseerde herziene uitgave van *Het verleden in bewegend beeld*, aan vergelijking tussen beide publicaties valt vrijwel niet te ontkomen. In de dertien jaar tussen de twee uitgaven lijkt Vos niet tot wezenlijk andere inzichten te zijn gekomen. Hij hanteert dezelfde uitgangspunten en dezelfde driedeling in het boek: audiovisuele analyse (theorieën en benaderingen voor de analyse en interpretatie van beeldmateriaal), audiovisuele media en geschiedenis (audiovisuele media als historische bron en als geschiedschrijvers), en basismateriaal voor de analyse (aspecten van productie en techniek). Ook nu weer passeren de theorieën van Pierce, Metz en Barthes de revue (Umberto Eco daarentegen komt amper meer aan bod), en nog steeds is volgens Vos de betekenis van een film vooral te vinden in de sociaal-historische context ervan. In de uitwerking van deze aspecten heeft hij – in structuur en benadering – gestreefd naar integratie van nieuw onderzoek en naar transparantie in structuur en vormgeving. En dit heeft succes gehad. De verfijning van de indeling in paragrafen (de eigentijdse lezer houdt van hapklare brokken), de aanvulling van de voorbeelden met recente films (LORD OF THE RINGS, SCHINDLER'S

LIST) en televisieprogramma's (GTST, HILL STREET BLUES) en de bijgevoegde DVD met beeldmateriaal van de behandelde analysevoorbeelden maken het boek extra aantrekkelijk voor beginnende mediawetenschappers. Inhoud en vorm zijn geactualiseerd.

Vos besteedt ruimschoots aandacht aan de populaire opvatting dat film een 'spiegel' van de samenleving zou zijn. Maar terwijl hij in *Het verleden in bewegend beeld* in de behandeling van de maatschappelijke reflectie in film en televisie toewerkte naar een integraal analysemodel, wordt in *Bewegend verleden* de reflectiethese vooral geproblematiseerd. Zijn eerdere pleidooi voor 'een ideaalmodel voor de analyse' (gebaseerd op de befaamde 'klok' van Karsten Flede-lius) is gewijzigd in 'vijf aandachtsgebieden voor een brede culturele en historische filmanalyse' die aan de orde zouden moeten komen: maatschappelijke context van het beeldmateriaal, filmhistorische context, productiegeschiedenis, de verschillende lagen van het beeldmateriaal, en receptiegeschiedenis. Tussen deze aandachtsgebieden en de elementen van het eerdere analysemodel bestaat geen verschil, alleen de presentatie ervan is anders – ideaalmodellen zijn niet langer wenselijk. Als voorbeeld voor de analyse van de relatie tussen film en samenleving noemt hij het onderzoek naar de reacties op de uitzending van de Amerikaanse miniserie HOLOCAUST in West-Duitsland aan het einde van de jaren zeventig. 'Zelden heeft een programma zo'n sterke invloed op attitudes uitgeoefend' (p. 127) stelt Vos, daarmee vooral het belang van receptieonderzoek onderstrepnd. Het voorbeeld van HOLOCAUST laat bovendien zien hoe een audiovisueel medium als factor in de geschiedenis gefunctioneerd heeft, een invalshoek die in de zogenoemde mediumbenadering vooropstaat en die veel vruchtbaarder resultaten geeft dan de authenticiteitsbenadering. De HOLOCAUST-casus vormt dan ook een soepele overgang naar het tweede deel van het boek, de relatie tussen audiovisuele media en geschiedenis. Juist dit deel maakt *Bewegend verleden* zo'n bruikbare inleiding voor historici die film en televisie in hun onderzoek en onderwijs gebruiken, hetzij als bronnen voor het verleden, hetzij als facto-

ren in historische beeldvorming. In vergelijking met de publicatie uit 1991 is vooral dit laatste aspect fors aangepast. Vos concentreert zich hierbij op de factoren romantisering, personalisering, dramatisering en actualisering die de overtuigingskracht van historische (fictie en non-fictie) films versterken omdat ze de schijn van authenticiteit scheppen. Een gemiste kans hierbij is dat hij geen aandacht besteedt aan het werk van Amerikaanse filmers als Oliver Stone en Ken Burns. Burns geldt als een van de meest vooraanstaande en succesvolle historische documentairemakers van de laatste vijftien jaar, wiens werk beschouwd wordt als een van de pijlers van het hedendaagse Amerikaanse publieke historische besef. Zijn narratieve vaardigheden zijn even geraffineerd en fascinerend als die van Eisenstein in *PANTSERKRUISER POTEMKIN*.

De laatste 35 bladzijden van *Bewegend verleden* zijn voor het 'basismateriaal voor de analyse': de techniek van film en televisie, de productie van film en de audiovisuele archieven. Geen fascinerende stof maar wel noodzakelijk in een dergelijke inleiding, want welke eerstejaars student mediacultuur kent het verschil tussen een scenario en een script?

Tity de Vries